

Верховний
Суд

Судова практика щодо оспорювання односторонніх і двосторонніх правочинів з підстав дефекту волі

Ольга СТУПАК

Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

Постанова КЦС ВС від 20 травня 2021 року справа № 390/380/17 (частина I)

(обов'язок позивача довести, що заповіт складений під впливом обману)

Особа звернулася до суду з позовом про визнання заповіту недійсним. На обґрунтування позовних вимог зазначала, що після смерті її матері, вона звернулася до нотаріальної контори для оформлення спадкових прав, де дізналась, що все своє майно її мати заповіла іншій Особі (відповідачу) на підставі заповіту від 01 червня 2010 року.

Позивач вважала, що під час складання заповіту волевиявлення її матері не було вільним, оскільки її матір була безграмотною, на час складання заповіту їй виповнилося 92 роки, вона мала хронічні хвороби та була мало незнайома з відповідачем.

Наявність обману з боку відповідача або помилки позивач обґрунтовувала тим, що у день складення заповіту між її матір'ю і відповідачем укладено договір купівлі-продажу житлового будинку, який посвідчено приватним нотаріусом, але одночасно з договором було оформлено заповіт на все майно на користь відповідача. Такі дії видаються позивачу нелогічними та, на її переконання, свідчать про відсутність вільного волевиявлення матері та невідповідність заповіту її внутрішній волі.

Правовою підставою свого позову позивач зазначала норми частини першої статті 225, частини першої статті 231, статті 1257 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 20 травня 2021 року справа № 390/380/17 (частина II)

(обов'язок позивача довести, що заповіт складений під впливом обману)

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Верховний Суд зазначив, що аналіз матеріалів справи свідчить, що під час розгляду справи суди попередніх інстанцій призначили у справі **дві експертизи, за результатами яких складено:**

- висновок судово-психіатричного експерта від 06 лютого 2018 року № 48, яким підтверджено, що ОСОБА_4 в момент підписання заповіту за своїм психічним станом **не могла розуміти значення своїх дій і розумно керувати ними;**
- висновок судово-психіатричної експертизи від 20 березня 2019 року № 164, згідно з яким на момент укладання та підписання заповіту ОСОБА_4 виявляла ознаки органічного ураження головного мозку судинного ґенезу з церебрастенічним синдромом і за своїм психічним **станом усвідомлювала значення своїх дій та могла керувати ними.**

Постанова КЦС ВС від 20 травня 2021 року справа № 390/380/17 (частина III)

(обов'язок позивача довести, що заповіт складений під впливом обману)

Установивши, що у висновку судово-психіатричного експерта від 06 лютого 2018 року № 48 експерти не дали прямих відповідей на поставлені судом питання і саме так, як їх поставив суд, а також враховуючи його суперечність іншим доказами у справі, суди не взяли до уваги цей висновок під час ухвалення оскаржених судових рішень. Тобто у цій частині суди виконали вимоги статей 89, 110 ЦПК України, навівши мотиви відхилення зазначеного висновку експертизи щодо.

Заповіт як односторонній правочин може бути оспорений на підставі статті 230 ЦК України через обман. Однак позивач (спадкоємець) зобов'язаний довести, що заповідач склав заповіт під впливом обману щодо обставин істотного значення. За відсутності доказів обману визнання заповіту недійсним з цих підстав є неможливим.

Позивач не довела, що оспорюваний заповіт вчинений під впливом обману, а тому суди зробили правильний висновок про відсутність підстав для задоволення позову і з цих підстав.

Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2023 року справа № 520/9340/17 (частина I)

(оскарження заповіту на підставі статті 229 ЦК України)

У серпні 2017 року позивачка звернулася до суду з позовом про визнання заповіту недійсним.

Сторони — рідні сестри; спадкодавець — їхній батько.

Під час шлюбу батьки набули житловий будинок у м. Одесі та земельну ділянку 1,44 га, які були спільною сумісною власністю. Будинок неодноразово реконструювався та перебудовувався членами сім'ї, фактично був поділений на окремі квартири.

Позивачка стверджувала, що здійснила істотну реконструкцію за власні кошти та має частку у праві власності.

Після смерті матері позивачка отримала 1/6 частку спадкового майна.

У 2004 році батько склав заповіт на земельну ділянку на користь обох дочок порівну, а у 2013 році — новий заповіт на користь лише відповідача.

Позивач вважала, що останній заповіт не відповідає дійсній волі батька та порушує її спадкові права.

Також вона посилялась на право на обов'язкову частку у спадщині як непрацездатна донька.

Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2023 року справа № 520/9340/17 (частина II)

(оскарження заповіту на підставі статті 229 ЦК України)

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове, яким відмовлено у задоволенні позову. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що жоден з свідків не підтвердив відсутність волевиявлення щодо розпорядження належним йому майном на користь відповідача. Щодо посилань, що у батька була катаракта на обидва віка, він нічого не бачив та не міг читати, позивачка вимог про визнання заповіту недійсним за статтею 225 ЦК України не заявила, а також не заявляла про призначення у справі посмертної судово-психіатричної експертизи.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції у частині позовних вимог про визнання заповіту недійсним.

Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2023 року справа № 520/9340/17 (частина III)

(оскарження заповіту на підставі статті 229 ЦК України)

У справі, що переглядається, при зверненні до суду позивач просила визнати недійсним заповіт. На думку позивача, незважаючи на нотаріальне посвідчення цього заповіту і на можливе формальне роз'яснення нотаріусом правових наслідків його вчинення, воля батька не була і не могла бути направлення на позбавлення рідної доньки (позивачки) спадщини. Зазначала, що сестра, маючи на меті заволодіти усім майном батьків, у зв'язку з тим, що закінчився строк чергової генеральної довіреності на розпорядження майном, вмовила батька підписати «необхідні папери» у нотаріуса.

Встановивши, що позивачем не доведено відсутність волевиявлення заповідача щодо розпорядження належним йому майном на користь відповідача (жоден зі свідків не підтвердив доводи позовної заяви про те, що відповідач шляхом омани вмовила батька підписати у нотаріуса заповіт під виглядом оформлення довіреності на розпорядження майном), суд апеляційної інстанції зробив обґрунтований висновок про відмову у задоволенні позовної вимоги про визнання заповіту недійсним.

Односторонні правочини, зокрема заповіт, можуть оспорюватися за статтею 229 ЦК України, якщо воля заповідача була деформована іншою особою. Спадкоємець зобов'язаний довести, що заповідач вчинив заповіт під впливом істотної помилки, зокрема щодо природи правочину. За відсутності доказів помилки визнання заповіту недійсним на цій підставі неможливе.

Постанова КЦС ВС від 10 квітня 2025 року у справі № 309/2327/21 (частина I)

(визнання недійсною відмови від прийняття спадщини на підставі статті 230 ЦК України)

Позивач просив визнати недійсною зареєстровану приватним нотаріусом відмову позивача від спадщини після смерті батька ОСОБА_4; визнати недійсними свідоцтва про право на спадщину на ім'я ОСОБА_2 на спадщину.

Позивач звернувся до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини та з цього часу вважав, що володіє майном, яке входить до його частки спадщини після смерті батька. Позивач є особою з інвалідністю I групи по зору та не може читати.

Згодом між позивачем та його матір'ю укладено нотаріально посвідчений договір дарування. Цього ж дня, позивач, імовірно, підписав заяву про те, що він відкликає свою заяву про прийняття спадщини та відмовляється від обов'язкової частки у спадщині, яка залишилася після смерті батька.

Позивач стверджував, що йому не було відомо про зміст підписаного документа, він чітко та однозначно висловлював свою позицію щодо бажання прийняти спадщину після смерті батька.

Зазначені обставини підтверджуються тим, що договір дарування зареєстровано в реєстрі нотаріальних дій за № 577, а заява про відмову від спадщини - за № 578.

Батько позивача мав намір, щоб спадщина перейшла саме сину, а заповіт, який складено на користь відповідача, про наявність якого позивач не знав, спадкодавець ОСОБА_4, на думку позивача, склав під тиском та, ймовірно, під дією сильнодіючих ліків.

Відповідач одноосібно прийняла спадщину після смерті.

Постанова КЦС ВС від 10 квітня 2025 року у справі № 309/2327/21 (частина II)

(визнання недійсною відмови від прийняття спадщини на підставі статті 230 ЦК України)

Суд першої інстанції задовольнив позов, а суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої та ухвалив нове судове рішення, яким відмовив у задоволенні позову.

З матеріалів спадкової справи ОСОБА_1 подав приватному нотаріусу заяву, якою він відкликав свою заяву про прийняття обов'язкової частки у спадщині після смерті свого батька, а також відмовився від прийняття обов'язкової частки у спадщині після смерті батька; на прохання заявника ОСОБА_1, у його та в присутності нотаріуса, заяву також підписала ОСОБА_5 (мати позивача); приватний нотаріус засвідчила справжність підпису ОСОБА_1, зробленого у її присутності, та ОСОБА_5, яка підписала заяву за дорученням ОСОБА_1, який не може власноручно підписатися у зв'язку із вадами зору у її присутності; текст заяви до підписання прочитано нотаріусом уголос і схвалено ОСОБА_1. Встановивши, що до підписання заяви про відмову від прийняття обов'язкової частки у спадщині приватний нотаріус роз'яснив ОСОБА_1 юридичні наслідки такої відмови та зміст статей 1274, 1275 ЦК України, та з урахуванням того, що позивач, відмовляючись від прийняття спадщини, не довів, що текст заяви йому не оголошувався і він підписав цей односторонній правочин під впливом обману з боку відповідача, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відмову в задоволенні позову. Таким чином, апеляційний суд у цій справі дійшов правильних висновків про відмову у задоволенні позову ОСОБА_1 за недоведеністю заявлених ним вимог, а саме ненадання належних та достатніх доказів для визнання недійсною відмови від спадщини з посиланням на підстави, визначені у статті 1274 ЦК України.

Відмова від прийняття спадщини може бути визнана недійсною за статтею 230 ЦК України, зокрема через обман. Особа, яка оспорує відмову від спадщини, повинна довести факт обману належними доказами, а не припущеннями. Підписання документів у нотаріальній конторі передбачає усвідомлені дії особи щодо юридичних наслідків.

Постанова КЦС ВС від 29 липня 2020 року у справі № 727/7658/15 (частина I)

(оскарження відмови від прийняття спадщини на підставі статті 229 ЦК України та застосування позовної давності)

Позов про визнання заяви про відмову від прийняття спадщини за законом недійсною, визнання частково недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом, витребування майна з чужого незаконного володіння та стягнення грошової компенсації.

На обґрунтування позову посилався на те, що після смерті дружини спадкоємцями першої черги були: позивач (чоловік померлої), сини ОСОБА_5 та ОСОБА_2, а також мати покійної дружини - ОСОБА_3 .

Позивач зазначав, що є інвалідом I групи по зору (був повністю незрячою особою).

У зв'язку із тим, що на момент відкриття спадщини після смерті ОСОБА_7 він був повністю незрячим, його син ОСОБА_2 був неповнолітнім та також інвалідом по зору, а сину позивача ОСОБА_5 на момент смерті матері було лише 18 років, оформленням спадкової справи займалась мати покійної дружини - ОСОБА_3 .

Позивачу вказували де він має ставити підпис, при цьому вголос тексту документів йому не зачитували.

Постанова КЦС ВС від 29 липня 2020 року у справі № 727/7658/15 (частина II)

(оскарження відмови від прийняття спадщини на підставі статті 229 ЦК України та застосування позовної давності)

Рішенням Шевченківського районного суду м. Чернівці позов ОСОБА_1 задоволено частково. Постановою Апеляційного суду Чернівецької області рішення суду першої інстанції в частині задоволення позову ОСОБА_1 про визнання частково недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом, витребування з незаконного володіння земельної ділянки - скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні цієї частини позовних вимог.

Суди попередніх інстанцій виснували, що при написанні заяви про відмову від спадщини після смерті дружини позивачу не було прочитано вголос тексту заяви, однак суд апеляційної інстанції зазначив, що має місце вплив позовної давності.

Подання до нотаріальної контори заяви про відмову від прийняття спадщини передбачає певні активні дії особи, пов'язані із настанням для неї відповідних наслідків, що зазвичай впливають на її майнові права. Крім того, підписання особою в нотаріальній конторі будь-яких документів повинно сприйматись як настання юридичного факту, з яким пов'язано виникнення або припинення прав та обов'язків, а тому особа повинна належним чином цікавитися про зміст таких документів у поєднанні із можливими юридичними наслідками

Верховний Суд виснував, що апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відмову у задоволенні позову в частині вирішення позовних вимог щодо спадкових прав відносно нерухомого майна, з підстав впливу строку позовної давності, постанова апеляційного суду в цій частині підлягає залишенню без змін.

Постанова КЦС ВС від 25 вересня 2025 року справа № 335/9748/21 (частина I)

(оскарження заповіту на підставі статті 229 ЦК)

Позовом про визнання заповіту недійсним. Позивач є сином та єдиним спадкоємцем першої черги за законом ОСОБА_5. За життя спадкодавець набув права власності на будинку АДРЕСА_1. Відповідно до заповіту ОСОБА_5 заповів належну йому частину будинку відповідачам.

Позивач вважав, що цей заповіт є недійсним, оскільки його складання не відповідало дійсному волевиявленню батька. На момент складання заповіту батько позивача, хоча і був дієздатною особою, проте не міг повною мірою розуміти значення своїх дій та керувати ними, оскільки переніс ішемічний інсульт, мав послаблення пам'яті.

Після кожної сварки з позивачем або з онуками спадкодавець в ЗМІ шукав оголошення осіб, які пропонували послуги з догляду за особами похилого віку, з метою отримання житла взамін на ці послуги. За життя батько склав декілька таких заповітів на користь сторонніх осіб, при цьому вважав, що укладає договори довічного утримання. Проте жодна з осіб, кому він заповідав своє майно, ніколи не надавала йому допомоги по догляду та організації життєдіяльності. Про це свідчить і та обставина, що відповідачі пропустили строк на прийняття спадщини через свою необізнаність як про смерть спадкодавця, так і про наявність заповіту на їхню користь, тому в судовому порядку отримали додатковий строк для прийняття спадщини.

Позивач вважав, що при складанні заповіту сталася помилка батька щодо правової природи оспорюваного правочину, оскільки він вважав, що укладає договір довічного утримання.

Постанова КЦС ВС від 25 вересня 2025 року справа № 335/9748/21 (частина II)

(оскарження заповіту на підставі статті 229 ЦК)

Заочним рішенням Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 17 листопада 2023 року позов ОСОБА_1 задоволено. Постановою Запорізького апеляційного суду від 28 серпня 2024 року заочне рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя – скасовано та ухвалено нове судове рішення про відмову в задоволенні позову.

Заповіт не може бути визнаний недійсним за відсутності належних, допустимих та достовірних доказів укладення його під впливом помилки. Факт не скасування заповіту спадкодавцем за життя та відсутність ініціювання ним судових спорів свідчить на користь дійсності заповіту. Посилання на похилий вік, хронічні захворювання та проблеми з пам'яттю без належного підтвердження не є підставою для визнання заповіту недійсним.

Постанова КЦС ВС від 17 грудня 2025 року справа № 303/4829/21 (частина I)

(договір дарування, який не відповідає внутрішній волі дарувальника → на підставі статті 229 ЦК України)

Позовом про визнання недійсним договору дарування. Позивачка була власником 4/6 частки квартири. Влітку 2020 року вона познайомилася з відповідачкою, остання почала її навідувати та переконувати, що позивачка не повинна проживати одна, оскільки є особою похилого віку та потребує стороннього догляду, на що остання погодилася.

На початку вересня 2020 року відповідачка запропонувала їй піти до нотаріуса, щоб офіційно оформити договір довічного утримання.

У нотаріуса ОСОБА_1 дали підписати якість документи, які вже були готові, коли вони прийшли. Вона підписала документи, які надала нотаріус, не прочитавши їх, оскільки має поганий зір та пішла додому, а відповідачка залишилася розраховуватися.

Вказувала, що після того, як ОСОБА_2 вселилася до квартири, остання почала зневажливо ставитися до неї, грубити їй та ображати її.

На початку травня 2021 року відповідачка заявила, що виселить її з квартири, надала їй договір дарування квартири, з якого вона зрозуміла, що подарувала відповідачці свої 4/6 частки квартири. Тоді вона зрозуміла, що відповідач ввела її в оману щодо природи договору, який вони уклали у нотаріуса.

ОСОБА_1 зазначала, що, враховуючи її похилий вік і слабкий зір, вона не розуміла всіх юридичних тонкощів укладення договору. Через наявність у договорі пункту, який передбачає її право довічно проживати у спірній квартирі, вона вважала, що укладає інший договір, а саме договір довічного утримання.

Постанова КЦС ВС від 17 грудня 2025 року справа № 303/4829/21 (частина II)

(договір дарування, який не відповідає внутрішній волі дарувальника → на підставі статті 229 ЦК України)

Рішенням Мукачівського міськрайонного суду від 17 листопада 2021 року, залишеним без змін постановою Закарпатського апеляційного суду від 12 червня 2025 року, позов ОСОБА_1 задоволено.

Задовольняючи позов, районний суд, з висновками якого погодився й апеляційний суд, мотивував своє рішення тим, що позивачка, укладаючи оспорюваний договір, діяла під впливом помилки щодо правової природи правочину, оскільки ніколи не мала наміру відчужувати та передавати квартиру у власність, оскільки проживає в останній та іншого житла не має.

Верховний суд залишив без змін судові рішення.

Договір дарування визнається недійсним, якщо він не відповідає внутрішній волі дарувальника. Похилий вік, потреба у догляді, відчуження єдиного житла з подальшим проживанням, закріплення обов'язку забезпечити право проживання та незначний проміжок часу з моменту укладання договору дарування до моменту його оскарження свідчать про спрямованість правочину не на безоплатне відчуження, а на забезпечення догляду та життєвих потреб, що є підставою для визнання договору дарування недійсним.

Постанова КЦС ВС від 05 листопада 2025 року справа № 638/9300/19 (частина І)

(підстави недійсності мають існувати на момент укладення правочину)

Позов про визнання недійсним договору дарування та витребування квартири із чужого незаконного володіння.

Позовна заява ОСОБА_1 мотивована тим, що їй на праві власності належала квартира АДРЕСА_1. Вказувала на те, що вона погодилась на пропозицію її сина ОСОБА_2 укласти договір довічного утримання. У червні 2019 року, під час оформлення субсидії, вона дізналась, що 21 червня 2016 року вона уклала з ОСОБА_2 договір дарування квартири, а не договір довічного утримання, а у грудні 2016 року ОСОБА_2 подарував зазначену квартиру своєму сину ОСОБА_3 (її онуку).

Зазначала, що вона довіряла сину та вважала, що укладає з ним договір довічного утримання, що попередньо було узгоджено між ними.

Вказувала на те, що комунальні послуги за спірну квартиру вона завжди сплачувала за власний кошт, ніякої допомоги ні від ОСОБА_2 , ні від ОСОБА_3 вона не отримувала та була вимушена просити про допомогу свою дочку.

Зазначала, що з 13 лютого 1981 року її місце проживання зареєстроване у спірній квартирі, яка є єдиним її житлом.

Постанова КЦС ВС від 05 листопада 2025 року справа № 638/9300/19 (частина II)

(підстави недійсності мають існувати на момент укладення правочину)

Рішенням суду першої інстанції, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, позовну заяву ОСОБА_1 залишено без задоволення. Рішення мотивовано тим, що ОСОБА_1 не надала належних та допустимих доказів на підтвердження своїх позовних вимог, а саме, що на час укладення договору дарування від 21 червня 2016 року вона мала намір укласти інший договір - договір довічного утримання та не мала змоги правильно сприймати, який саме договір вона укладає.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення. Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій про те, що позивачка не довела, що на момент укладення оспорюваного договору дарування вона помилилася стосовно правової природи укладеного нею правочину та існували обставини, які зумовлюють визнання договору дарування недійсним, оскільки, укладаючи цей договір, позивачка усвідомлювала його істотні умови та правові наслідки його укладення.

Вік дарувальника, стан здоров'я, наявність єдиного житла та продовження проживання після укладення договору дарування самі по собі не є підставами для визнання договору недійсним без доведення помилки при його укладенні. Підстави недійсності мають існувати на момент укладення правочину, а зміна рішення чи стосунків після укладення договору не впливає на його дійсність.

Постанова КЦС ВС від 24 червня 2020 року у справі № 405/2719/17 (частина I)

(оспорення договору дарування на підставі статті 229 ЦК України)

Позови (подружжя) про визнання недійсними договорів дарування житлового будинку та земельної ділянки. Позовна заява мотивована тим, що 23 квітня 2014 року ОСОБА_2 та ОСОБА_3 уклали оспорювані договори, а згідно довідки до акта огляду МСЕК серії 12 ААА № 18270, ОСОБА_2, є інвалідом другої групи (загальне захворювання) і у зв'язку з хворобою потребує сторонньої допомоги, в тому числі і матеріальної.

Відповідно до довідки від 03 травня 2017 року № 239, ОСОБА_1 проживає за адресою: АДРЕСА_1 з 1966 року, з нею мешкає і ОСОБА_2, інших зареєстрованих осіб немає. Шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 укладений 07 березня 1962 року.

Чоловік був власником відчужуваного майна, яке є їх спільною сумісною власністю подружжя. Вона надала дозвіл чоловіку на відчуження майна, але мала на увазі їх з чоловіком довічне утримання.

Відчужуючи своє єдине житло (в тому числі і земельну ділянку) на користь доньки ОСОБА_3, ОСОБА_1 мала намір укласти договір довічного утримання, за яким відповідач, в силу її (позивача) віку та стану здоров'я, зобов'язалася доглядати та утримувати її довічно, але помилилася у правових наслідках вчиненого правочину, оскільки уклавши договір дарування, повністю відчужила своє житло, і взамін не отримала ні належного догляду, ні матеріального утримання від відповідача.

На даний час ОСОБА_1 та ОСОБА_2 продовжують проживати у вказаному будинку, несуть витрати по оплаті комунальних послуг, відповідач фактично не прийняла в дар домоволодіння та земельну ділянку.

Постанова КЦС ВС від 24 червня 2020 року у справі № 405/2719/17 (частина II)

(оспорення договору дарування на підставі статті 229 ЦК України)

Рішенням Ленінського районного суду м. Кіровограда від 04 червня 2018 року позови задоволено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що в судовому засіданні підтверджені доводи позивачів щодо помилки з їх сторони при укладенні оспорюваних договорів дарування. Постановою Апеляційного суду Кіровоградської області від 28 серпня 2018 року рішення Ленінського районного суду м. Кіровограда від 04 червня 2018 року залишено без змін.

Верховний суд погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій.

Кваліфікація договору дарування як такого, що вчинений під впливом помилки, можлива за умови неправильного сприйняття дарувальником обставин вчинення ним цього правочину, які вплинули на його волевиявлення під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання. Для цього суд бере до уваги не тільки те, що сторони прочитали текст оспорюваного договору дарування й отримали роз'яснення його суті від нотаріуса, а й вік позивача, його стан здоров'я, потребу у догляді та сторонній допомозі, відсутність фактичного передання майна за оспорюваним договором дарувальником обдаровуваним, продовження користування ним цим майном після укладення договору дарування тощо (близький за змістом висновок викладений у постановах Верховного Суду

Постанова КЦС ВС від 15 вересня 2021 року у справі № 161/17523/16 (частина І)

(критерії встановлення помилки при оскарженні договору дарування)

У грудні 2016 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом про визнання недійсними договорів дарування від 26 грудня 2013 року житлового будинку з надвірними будівлями і спорудами на АДРЕСА_1 , земельної ділянки, площею 0, 25 га, для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд, та земельної ділянки, площею 0, 6 га, для ведення особистого селянського господарства за тією ж адресою, укладені між нею та ОСОБА_2 .

Позов обґрунтовувала тим, що позивач дарувати майно не мала наміру та вважала, що відповідач, не маючи наміру вести за нею догляд та матеріально утримувати, увійшовши в її довіру, навмисно і цілеспрямовано ввела її в оману і схилила до укладення оспорюваних правочинів. Зазначила, що договори дарування укладені проти її волі, помилково, а тому мають бути визнані недійсними.

Рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 03 квітня 2017 року у задоволенні позову відмовлено. Постановою Волинського апеляційного суду від 23 січня 2020 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення.

Постанова КЦС ВС від 15 вересня 2021 року у справі № 161/17523/16 (частина II)

(критерії встановлення помилки при оскарженні договору дарування)

Верховний Суд виснував, що наявність або відсутність помилки - неправильного сприйняття позивачем обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, - суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору дарування та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як вік позивача, його стан здоров'я, потреба у зв'язку з цим у догляді та сторонній допомозі, наявність у позивача подарованого ним житла як єдиного, відсутність фактичного передання такого житла за оспорюваним договором дарувальником обдаровуваному і продовження позивачем проживання у відповідному житлі після укладення договору дарування.

Проте лише з'ясування таких обставин як вік позивача, його стан здоров'я, наявність у позивача подарованого житла як єдиного, продовження дарувальником проживання у цьому житлі після укладення договору дарування самі по собі - без доведення наявності такої вади волі у дарувальника як помилки під час укладення оспорюваного договору - не можуть бути самодостатніми підставами для визнання договору дарування недійсним. Наведені обставини можуть бути лише опосередкованими доказами наявності відповідної помилки. В іншому випадку усі правочини, укладені особами відповідного віку, стан здоров'я яких є поганим, та які продовжили проживати у подарованому житлі, слід було б визнати недійсними, що зумовило б обмеження правочиноздатності такої категорії осіб і порушувало б гарантії, проголошені в статті 21 Конституції України щодо рівності осіб у їхніх правах.

Постанова КЦС ВС від 03 серпня 2022 року у справі № 363/4381/19 (частина I)

(Факт прочитання сторонами тексту оспорюваних договорів та роз'яснення нотаріусом їх суті не може бути підставою для відмови у задоволенні позову про визнання цих договорів недійсними)

Позов про визнання договорів дарування недійсними. Позовна заява мотивована тим, що він є пенсіонером за віком, немає пальців на обох руках, має вади зору та слуху й здобув лише початкову освіту. Він проживав разом із дружиною - ОСОБА_3 , у належному йому житловому будинку по АДРЕСА_1 , який придбав у 2003 році.

У серпні 2017 року його дружина потрапила до лікарні з інсультом та перебувала у важкому стані, у зв'язку з чим він відчував себе покинутим і втратив бажання до життя й за пропозицією дочки - ОСОБА_2 , вирішив скласти на неї заповіт. Зазначав, що він разом із дочкою та її чоловіком поїхали до нотаріуса, де, як він вважав, підписав заповіти на належне йому майно. Організацією складання заповіту займалася ОСОБА_2 , яка здійснила оплату послуг нотаріуса, отримала всі необхідні документи.

Після одужання дружини вони продовжило проживати у вищевказаному житловому будинку.

У грудні 2017 року ОСОБА_2 учинила сварку і намагалася вигнати його та дружину з будинку, повідомивши, що у нотаріуса він підписав не заповіт, а договори дарування усього належного йому майна.

Вказував, що при підписанні зазначених договорів дарування він діяв під впливом помилки, оскільки помилився щодо правової природи правочинів, прав та обов'язків, які виникнуть після їх укладення, так як мав на меті скласти саме заповіт, унаслідок чого відповідні договори дарування є недійсними. Укладаючи оспорювані правочини, він керувався бажанням розрядитися своїм майном на випадок смерті, тобто скласти заповіт на ім'я дочки - ОСОБА_2 , після чого продовжив би із дружиною проживати у спірному будинку, займатися справами по господарству.

Постанова КЦС ВС від 03 серпня 2022 року у справі № 363/4381/19 (частина II)

(Факт прочитання сторонами тексту оспорюваних договорів та роз'яснення нотаріусом їх суті не може бути підставою для відмови у задоволенні позову про визнання цих договорів недійсними)

Рішенням Вишгородського районного суду Київської області від 17 червня 2021 року, яке залишено без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Верховний суд скасував рішення судів попередніх інстанцій та ухвалив нове рішення, яким позов ОСОБА_1 про визнання договорів дарування недійсними задовольнив.

З урахуванням наведеного, Верховний Суд вважає, що суди належним чином не врахували фактичні обставини у конкретній справі, зокрема, що: ОСОБА_1 є пенсіонером, малограмотний, ніде не працює за станом здоров'я, є особою з інвалідністю 3 групи; йому ампутовано пальці II, III, IV, V на правій руці та пальці IV, V на лівій руці від циркулярки; йому також поставлено діагноз: зріла катаракта правого ока та незріла катаракта лівого ока; не володіє навичками письма та читання.

При цьому ОСОБА_1 продовжував проживати у спірному будинку, а в матеріалах справи наявні докази того, що між сторонами у справі виникали конфлікти з приводу користування будинком, у зв'язку з чим вони зверталися до правоохоронних органів.

Сам по собі факт прочитання сторонами тексту оспорюваних договорів дарування та роз'яснення нотаріусом їх суті не може бути підставою для відмови у задоволенні позову про визнання цих договорів недійсними.

Також Верховний суд виснував, що помилка внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін не може бути підставою для визнання правочину недійсним.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!